

דף שבועי

בס"ד

פרשת קרח, תשפ"ו, מספר 1672

מרד נגד ההנהגה – פוליטיקה במסווה של קדושה אפרים חמיאל

התסכול, הקנאה, הזעם והייאוש איחדו קבוצה זו לכדי פעולה להחלפת ההנהגה, אך לכל תת קבוצה הייתה מטרה משלה, והיא שאפה לתפקיד בכיר בהנהגה. אחדות כזו, המונעת באנוכיות וברדיפת כבוד, אין בה ברכה ואין לה סיכוי להחזיק מעמד.

קורח, משבט לוי, ממשפחת הקהתי – המשפחה שנשאה את כלי המשכן – היה גם בכור, והוא שאף לכהונה הגדולה. הלוויים שהצטרפו אליו ביקשו תפקידי כהונה. בקבוצה זו שררה עדיין סערת הרגש הבלתי נשלטת של בני לוי (שנגלתה בשעתה כקנאות שלילית במעשה דינה ובמכירת יוסף). בד בבד, דתן ואבירם ואון בן פלת – צאצאי ראובן, שחנו בשכנות לבני קהת (מדרום למשכן) – שאפו להחליף את משה, ולהשיב לראובן את מעמד הבכורה שנשלל ממנו. מאתיים וחמישים המנהיגים מהעם, שהצטרפו אליהם (ייתכן שחלקם היו בכורים שנדחו מהשירות במשכן) רצו להחליף את הכוהנים ואת הלוויים, ולשרת בקודש ובנשיאת הכלים, אולי מתוך כוונה טובה ומאיזו אכסטיזה סובייקטיבית, כמו נדב ואביהו והמעפילים.

הלוויים כולם למדו וידעו את עבודת ה' לפרטיה, והתגוררו סביב למשכן, ולכן סבר קורח שכולם כשרים לנבואה ולעבודה. ייתכן גם, שאחד המניעים לשאפתנות של קורח הייתה האמונה האלילית, כי מי שיודע את דרכי הפולחן יכול,

בסוף פרשת שלח עסקה התורה במזידים; המקושש והעושה ביד רמה המבזה את דבר ה'. פרשתנו עוסקת בקבוצת מזידים נוספת: עדת קורח שמרדה במנהיגות של משה ואהרן. לפי התלונות של המורדים (ובעיקר אלו שהשמיעו דתן ואבירם) נראה, שהמרד אירע זמן מה לאחר פרשת המרגלים. קרוב לוודאי, שההתנגדות להנהגה רחשה מתחת לפני הקרקע כבר זמן רב קודם לכן. המורדים, שחיכו לשעת הכושר, ראו שהעם איבד את התקווה להגיע אל המנוחה ואל הנחלה בארץ, בעקבות העונש על חטא המרגלים, ונואש ממנהיגותם של משה ואהרן. שכן, מבחינתו של העם, משה ואהרן היו אמורים להביא אותם לארץ, אך השניים לא מילאו את הציפייה הזו.

קורח נקט אפוא יוזמה, וריכז בכישרון רב את קבוצות האופוזיציה, שהתחרו בעצם זו בזו, לכדי קבוצת מורדים מגובשת, לכאורה, היוצאת להפגין, למחות ולחולל הפיכה.

* ד"ר אפרים חמיאל הוא חוקר של מחשבת ישראל בעת החדשה, המתמקד בעיקר בהגות דתית מודרנית וביחסים בין אמונה, התגלות ותבונה. מחקריו עוסקים בהתפתחות הדתיות המודרנית היהודית במאות ה-19 וה-20, ובעבודת הדוקטור שלו התמקד בהגות של רש"י הירש, שד"ל ומהר"ץ חיות. בין ספריו הבולטים: "הדרך הממוצעת", "האמת הכפולה", "בין דת לדעת", ו"לדעת תורה" על פרשות השבוע. המאמר מוקדש לאימי, גב' חוה לבית הרץ, לרגל יום הולדתה ה-100, ולאבי, ד"ר חיים יצחק חמיאל ז"ל (1917–2011), במלאת 15 שנים לפטירתו.

עצמית. בדומה לכך, לוחות הברית מקודשים כאשר הדיברות כתובים עליהם והעם ראוי להם, אולם אין להם קדושה עצמית ואפשר לְשַׁבֵּרם. וכן, מי הנידה, שאותם נכיר בפרשת פרה, מטהרים וגם מטמאים, כי אין במים האלו תכונה מיוחדת.

קורח לא הכיר, אפוא, בעובדה, שהקדושה מתגשמת מכוחו של מאמץ מוסרי אינסופי להשתלט על התאוות החושניות ועל היצרים, ובכללם הקנאה והשאיפה לכבוד. הוא לא ראה שיש דרגות בקדושה, והן פונקציה של הישגי האדם, מאמציו והתנהגותו, ואינן תלויות במוצאו.

"קדושים תהיו" (וי' יט:ב) כתוב, ולא 'קדושים אתם' (על פי רש"ר הירש, הרמן כהן וישעיהו ליבוביץ). זה עתה לימדה אותנו התורה: **"וְעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתַי וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים"** (במ' טו:מ) – הקדושה היא תביעה בלשון עתיד ולא עובדה בלשון הווה. לעומת זאת, משה ידע כי רק ה' יכול לבחון את ההישגים הללו ולבחור במי שהתעלה באמצעותם להיות הראוי, ובחירת האל-נעשתה כבר והעם דווח על כך. עדת קורח כפרה בבחירה זו, ולכן המרי היה ביסודו מרד בסמכות האלוהית, ולא במשה ובאהרון (כו:ט, כז:ג).

מחלוקת שאינה לשם שמיים, אין סופה להתקיים.

באורח מאגי, לרתום את ה' לצרכיו. כמובן שאיש מהמורדים לא נכח במעמד הסנה, שבו מינה ה' את משה ואת אהרון לתפקידיהם, ולא שמע מאוחר יותר את דברי ה' למשה על תפקידם הייחודי של הכוהנים ועל החלפת הבכורים בלוויים. לעומת זאת, כולם היו במעמד הר סיני, ושמעו יחד את קול ה'. קורח הטיח, אפוא, במשה ובאהרון: **"רַב לָכֶם כִּי כָל הָעֵדָה כָּלָם קְדוֹשִׁים וּבְתוֹכְכֶם ה' וּמִדּוּעַ תִּתְנַשָּׂאוּ עַל קְהַל ה'?"** (במ' טז:ג). דהיינו, אין לנו עוד צורך בהנהגה, ואם בכל זאת דרושה הנהגה, כולנו ראויים לה, אשר על-כן יבחר העם את מנהיגיו ולא תמנו אתם את עצמכם.

לפי דברי קורח יש לכל אחד מבני ישראל קדושה עצמית-אימננטית, והיא שווה בכולם, ולבכורים יש זכות נוספת מכוח הולדתם. על סברה זו הוא השתית את טענותיו האידיאולוגיות, כביכול; יש לפעול למען שוויון דתי וחברתי ונגד קיפוח מעמדות נמוכים יותר – טענות שבאו להסוות את האינטרסים האישיים שלו ושל שותפיו. הוא לא הכיר בהשקפת התורה, שקדושה בעולם היא ייעוד ולא מציאות, פוטנציאל ולא תכונה טבועה.

כזכור, משה בקע את מי ים סוף במטהו, וגם השיבם למקומם, אך למטה לא הייתה כל סגולה

"וְהָיָה פֶּרֶחַ מִטָּה אֶהְיֶה" צבי גולדמן

שהסמלים הללו משמשים אותות או הבטחות על העתיד, נפרש שהסמלים הללו משמשים מענה ישיר לטענת קורח ועדתו, שלכאורה החזיקו בה גם המתלוננים על משה ואהרן, שהרי קראו לאנשים האלה "עם ה'" (במ' יז:ו). הצעתנו היא, שהסמלים הללו באים להפריך את הטענה שאין צורך בכוהן גדול, באמצעות הדגשת חשיבותו של הכוהן הגדול הן מבחינת לבושו והן מבחינת תפקידו.

א. חשיבות הכוהן הגדול מבחינת לבושו

מתיאור הציץ בתורה כ"נזר",⁴ שעליו נכתב "קֹדֶשׁ לַה'" (שמ' כח:לו), מתקבלת התחושה שהציץ הוא הבגד הנעלה ביותר מבין בגדי הכהונה.⁵ לכן ייתכן, שסמל ציצת הציץ בא להדגיש את חשיבותו של הכוהן הגדול באמצעות רמיזה לבגד זה.

אפשר להעמיק ולהוסיף, שהמדרש (תנחומא קרח ב) המובא בפירוש רש"י על במ' טז:א מקשר בין טענת קורח ועדתו לפרשת הציצית הסמוכה לפרשתנו: "קִפֵּץ קֶרַח וְאָמַר לְמֹשֶׁה... טָלִית שְׂכָלָה תְּכָלֶת, מֶה הִיא שְׂיָהָא פְּטוּרָה מִן הַצִּיצִית? אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, חֲתִיבָת בְּצִיצִית". לכאורה, המדרש משתמש בטלית שכולה תכלת, שלפי קורח פטורה מציצית, כמשל לטענת קורח, שכל העדה קדושים ולכן אינם צריכים את הנהגת משה ואהרן. אולם ניתן גם להבין מהמדרש, שטענת קורח: "רַב־לָכֶם פִּי כָל־הָעֵדָה כָּל־עַמִּי קֹדָשִׁים וּבְתוֹכָם ה' וּמִדּוֹעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל־קֹהֶל ה'" (במ' טז:ג) התבססה באופן מהותי על פרשת ציצית, שכתוב בה "וְהִיָּתָם קֹדָשִׁים לֹא־לְהִיָּכֶם" (במ' טו:מ).⁶

תודתי נתונה לאריה סנדרס שהפנה אותי למדרש הזה, והעיר כמה הערות נוספות שעזרו לי להבהיר ולחדד את דבריי במאמר זה.
4 לדוגמה, עיינו בשמ' לט:ל.
5 ואכן, ה"אור החיים" כתב (על שמ' כח:ד), שהציץ אפילו אינו נזכר עם שאר בגדי הכהונה "לצד מעלתו יותר משלשה בגדי כהן גדול".
6 הבנה זו מתקבלת על הדעת, למרות שהמדרש אינו מצטט את המילים "וְהִיָּתָם קֹדָשִׁים לֹא־לְהִיָּכֶם" (וכך

לאחר המגפה שבה מתו 14,700 אנשים שהתלוננו על משה ואהרן בעקבות מיתת עדת קרח, ציווה ה' את משה להניח שנים-עשר מטות, כולל מטה אהרן, באוהל מועד, והודיעו: "וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר אֶבְחַר בּוֹ מִטָּהוּ יִפְרַח וְהִשְׁכַּתִּי מֵעָלָי אֶת תְּלָנֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵם מְלִינִם עָלֵיכֶם" (במ' יז:כ). ואכן כך היה: "וְהָיָה מִמֶּחֱרַת וַיָּבֹא מֹשֶׁה אֶל אֹהֶל הָעֵדוּת וְהָיָה פֶּרֶחַ מִטָּה אֶהְיֶה לְבֵית לֹוִי וַיֵּצֵא פֶּרֶחַ וַיֵּצֵץ צִיץ וַיִּגְמַל שְׂקָדִים" (במ' יז:כג).

לא ברור מהכתוב מדוע בחר ה' דווקא באות הזה כהוכחה לבחירת אהרן.¹ כלומר, השאלה היא, אם פריחת המטה של אהרן מסמלת עניין הקשור לבחירת אהרן?

לכאורה, כמענה לשאלה זו, כתב חזקוני:

ויצא פרח, סימן לפרחי כהונה שעתידין לצאת ממנו. **ויצץ ציץ**, סימן שיצאו ממנו כהנים נושאי נזר ציץ הקודש. **ויגמול שקדים**, סימן שיצאו ממנו כהנים שוקדים על עבודתם, כדאמרינן: כהנים זריזים הם.²

בדומה לחזקוני, נציע כאן שהוצאת הפרח, ציצת הציץ וגמילת השקדים הן סמלים הקשורים לבחירת אהרן, ושהציץ המוזכר בפסוק קשור לציץ מבגדי הכוהן הגדול.³ ואולם, בשונה מחזקוני, שפירש

* צבי גולדמן, בית שמש.

1 לפי פירוש חזקוני שיובא לקמן, וכן לפי פירוש רש"י על במ' יז:כג (המצוטט בהערת השוליים הבאה) ועל יז:כד, פריחת המטה היא אות על בחירת אהרן. לעומת זאת, הרמב"ן כתב (על יז:כד) שהיא אות על בחירת שבט לוי. הרא"ם הסביר, שלשיטת רש"י פריחת המטה היא אות על שתי הבחירות, ולכאורה פשט הפסוקים תומך בפירוש זה. ההצעה המובאת במאמר זה מניחה, שפריחת המטה היא אות, במידה מסוימת, על בחירת אהרן.
2 גם רש"י (יז:כג) רואה בשקדים סימן לזריזות (כמפורש ביר' א:יא-יב), אך משייך את הזריזות לא לכהנים אלא לה': "וְלָמָּה שְׂקָדִים? הוּא הַפְּרִי הַמְּמַהֵר לְהַפְרִיחַ מְכַל הַפְּרוֹת, אֵף הַמְּעוֹרָר עַל הַכֹּהֵן פְּרָעָנוּתוֹ מִמֶּחֱרַת לְבָא". לכאורה, לפי פירוש רש"י אין סמליות עצמאית להוצאת הפרח או לציצת הציץ.
3 הקשר בין ציצת הציץ לציץ הכוהן הגדול מופיע גם במאמרי "ילמדנו" בילקוט תלמוד תורה, דף ע"ב, ע"ב.

בְּאֵהָל מוֹעֵד מִחוּץ לַפְּרֶכֶת אֲשֶׁר עַל הָעֵדֻת
יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אֶהְיֶה וּבְנִי¹⁰ מֵעַרְב עַד בֹּקֶר לִפְנֵי ה'
חֶקֶת עוֹלָם לְדֹרֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שם'
כז:כא).

וְהִקְטִיר עָלָיו אֶהְיֶה קְטֹרֶת סַמִּים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר
בְּהִיטִיבוֹ אֶת הַנֵּזֶר וְקִטְרָנָהּ. וּבְהִעֲלֹת אֶהְיֶה
אֶת הַנֵּזֶר בֵּין הָעַרְבִים וְקִטְרָנָהּ קְטֹרֶת תָּמִיד
לִפְנֵי ה' לְדֹרֹתֵיכֶם¹¹ (שם' לז:ח).

מִחוּץ לַפְּרֶכֶת הָעֵדֻת בְּאֵהָל מוֹעֵד יַעֲרֹךְ אֹתוֹ
אֶהְיֶה מֵעַרְב עַד בֹּקֶר לִפְנֵי ה' תָּמִיד חֶקֶת עוֹלָם
לְדֹרֹתֵיכֶם (וי' כד:ג).

דָּבַר אֶל אֶהְיֶה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּהִעֲלֹתְךָ אֶת הַנֵּזֶר
אֶל מוֹל פְּנֵי הַמִּנְוָה יֵאִירוּ שְׂבָעַת הַנֵּזֶר (בם'
ח:ב).

לכן, אפשר שהוצאת הפרח וגמילת השקדים רמזו
למנורה, שעליה כתוב: "וּבְמִנְרָה אֲרַבְּעָה גִבְעִים
מִשְׁקָדִים¹² כְּפִתְרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ" (שם' כה:לד), כדי לטעון
שעל אף שהעם כולו קדוש, יש צורך בכוהן גדול
לעבודת המנורה ולשאר העבודות במשכן.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא
לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של
אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע
בדוא"ל.
f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן-שיף

10 אפשר לפרש את המילה "ובניו" בדרכו של ראב"ע
בפירושו הקצר לפסוק זה: "שיערכנו הכהן הגדול או אחד
מבניו שיעמוד תחתיו". אולי אפשר גם לפרש, שלמרות
שההדלקה הייתה כשירה בבניו של אהרן, העבודה
יועדה דווקא לאהרן, שהרי בניו אינם נזכרים בפסוקים
האחרים העוסקים במצווה זו.
11 אולי אפילו יש להבין מהפסוקים האלה, שעבודת
המנורה חשובה יותר מהקטרת הקטורת, שהרי התורה
תלתה את השנייה בראשונה.
12 גם אם לא נפרש שהמילה "משוקדים" פירושה "כדמות
שקדים", כפי שפירש רס"ג (על שם' כה:לג), המילה
"שקדים" ודאי מרמזת למילה "משוקדים".

נוסף על כך, ברור שההציצית דומה – הן בצורת
המילה⁷ והן במהותה – לציץ שלבש הכוהן הגדול.
כשם שבני ישראל מצווים לשים את הציץ על פתיל
תכלת (שם' כח:לז), כך הם מצווים לתת פתיל תכלת
על ציצית הכנף (בם' טו:לח). וכשם שעל הציץ נכתב
"קִדְשׁ לַה'" (שם' כח:לו), כך הציצית אמורה לגרום
לבני ישראל להיות קדושים לה'.

אם כן, אפשר לפרש שקורח טען כך: אם לכולנו
יש ציציות, הרי שכולנו קדושים, ולכן אין צורך
בכוהן גדול שילבש עבורנו את הציץ. ציצת הציץ
באה להפריך טענה זו.

ב. חשיבות הכוהן הגדול מבחינת תפקידו

הצעת משה הייתה שהאנשים שהצטרפו לקורח ינסו
להוכיח את עצמם בהקטרת קטורת. אכן, לפי הפשט,
הקטרת הקטורת היא עבודה חשובה של הכוהן
הגדול, אולם ישנה עבודה נוספת של הכוהן הגדול
הזוכה להדגשה בפסוקים, וזו היא **עבודת המנורה**.⁸
עבודה זו מוזכרת פעמים רבות, לעיתים ללא קשר
מובן מאליו לפרשיות הסמוכות:⁹

פירש הרב יונתן זקס ז"ל במאמרו "A Cloak Entirely
(Blue)".

7 הרד"ק כותב בפירושו ליש' כח:ד ש"ציץ" לשון זכר
ו"ציצית" לשון נקבה. לעיתים, בעברית מודרנית, הסימט
"ית" נותנת למילה משמעות של הקטנה, כמו במילים
"שקית" ו"כפית", אולם תופעת הקטנה זו אינה שכיחה
(ואולי אינה קיימת כלל) במקרא.

8 בדרך כלל, לפי הפשט, העבודות בתוך אוהל מועד נעשו
על ידי אהרן (הכוהן הגדול), והעבודות בחצר נעשו על
ידי בניו (שאר הכוהנים). לכן, כתבנו שהקטרת הקטורת
ועבודת המנורה הן עבודות של הכוהן הגדול. ברם, לפי
ההלכה, מותר לכל כוהן להקטיר את הקטורת ולהיטיב
את הנרות, ואף התקיימו פייסות בכל יום לעבודות
האלה (יומא פרק ב משנה ד). נוסף על כך, לפי הרמב"ם
(הלכות ביאת מקדש טז:ז) על סמך מסכת יומא כד ע"ב,
הדלקת הנרות כשרה אפילו בזרים. הספורנו הציג (על וי'
כד:ג), שעבודות אלה היו שמורות לכוהן הגדול רק בהיות
בני ישראל במדבר, ולא לדורות. ועיינו להלן בהערה 10.

9 הרב י' שרלו התייחס לתופעה זו בשיעור שהעביר
בישיבת אורות שאול.

<https://www.youtube.com/watch?v=ChENIQ6Um-M>